

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Ενότητα 9: Γνωστική ανάπτυξη του παιδιού και εφαρμογές στην
Προσχολική Αγωγή: γλώσσα και προσχολική αγωγή

Διδάσκων: Μανωλίτσης Γεώργιος
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται στην άδεια χρήσης **Creative Commons** και ειδικότερα **Αναφορά – Μη εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγο Έργο 3.0 Ελλάδα** (*Attribution – Non Commercial – Non-derivatives 3.0 Greece*)

[ή επιλογή ενός άλλου από τους έξι συνδυασμούς]

[και αντικατάσταση λογότυπου άδειας όπου αυτό έχει μπει (σελ. 1, σελ. 2 και τελευταία)]

- Εξαιρείται από την ως άνω άδεια υλικό που περιλαμβάνεται στις διαφάνειες του μαθήματος, και υπόκειται σε άλλου τύπου άδεια χρήσης. Η άδεια χρήσης στην οποία υπόκειται το υλικό αυτό αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Γλωσσική ανάπτυξη και αγωγή στην προσχολική ηλικία

Συνοπτική θεώρηση της γλωσσικής ανάπτυξης στην Π.Η.

- Η ταχύτητα που τα μικρά παιδιά μιλούν τη μητρική τους γλώσσα, προδίδει τη βιολογική βάση των μηχανισμών απόκτησης της γλώσσας.
- Η ανάπτυξη ικανοτήτων επικοινωνίας – ικανότητα χρήσης όλων των γλωσσικών δομών για έκφραση και ερμηνεία επηρεάζεται έντονα από τις εμπειρίες και το περιβάλλον των παιδιών.
- Από την ηλικία των 3 ετών έως το τέλος της προσχολικής περιόδου η γλώσσα του παιδιού γίνεται πολύπλοκη, δημιουργική και διέπεται από κανόνες.

Φωνολογική ανάπτυξη

- Η φωνολογική ανάπτυξη των παιδιών έως το τέλος του 3ου έτους έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό, αλλά δεν έχει ολοκληρωθεί.
- Τα παιδιά έως το τέλος της προσχολικής περιόδου έχουν τη δυνατότητα να παράγουν οποιαδήποτε φωνολογική ακολουθία χωρίς να γνωρίζουν κατ' ανάγκη και το σημασιολογικό της περιεχόμενο.
- Ωστόσο, τα παιδιά μετά το τέλος του 3ου έτους έχουν σημαντικές μεταφωνολογικές ελλείψεις.
 - Δηλαδή, αδυνατούν να απομονώσουν ένα συγκεκριμένο ήχο σε μία λέξη. Μόνο προς το τέλος της προσχολική περιόδου (5-6 ετών) τα παιδιά κατορθώνουν να αναγνωρίζουν και να απομονώνουν ορισμένους ήχους και σε ορισμένες γλωσσικές περιστάσεις. Αυτό όμως δεν τους εμποδίζει να παράγουν και να διακρίνουν όλους τους ήχους του φωνολογικού συστήματος της γλώσσας τους.

Γραμματική ανάπτυξη

Συντακτική ανάπτυξη:

- Η σύνταξη αναφέρεται στον τρόπο με το οποίο συνδυάζονται οι λέξεις για να παράγουν φράσεις και προτάσεις.
- Ακόμα και παιδιά 2-3 ετών διατηρούν τη ορθή σειρά των λέξεων όταν χρησιμοποιούν τον τηλεγραφικό λόγο (φράσεις 1-3 λέξεις).
- Από την ηλικία των 3-6 ετών παρατηρείται μια ταχεία πρόοδος στη γλωσσική εξέλιξη τόσο στον τομέα της κατανόησης, όσο και της παραγωγής.
- Άλλο χαρακτηριστικό της συντακτικής ανάπτυξης είναι η ανάπτυξη των γλωσσικών μετασχηματισμών (αρνητικές ή ερωτηματικές προτάσεις)
- Τα παιδιά φτιάχνουν ερωτήσεις τις οποίες ποτέ δεν έχουν ακούσει.
- Αναφορικά με τις αρνητικές προτάσεις υποστηρίζεται ότι αρχικά δεν υπάρχουν αρνητικές προτάσεις στην ομιλία του παιδιού, όπως τις εννοούν οι ενήλικες, αλλά ότι η άρνηση του παιδιού εκφράζεται με το όχι (π.χ. όχι πίνω γάλα, όχι θέλω αυτό κλπ.). Αργότερα, γύρω στα 2;6-3;0 έτη εμφανίζονται οι αρνητικοί τύποι «δεν», «μην».

Μορφολογική ανάπτυξη.

- Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες όψεις της γλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών αποτελεί η τάση τους να υπεργενικεύουν τους μορφολογικούς κανόνες.
- Οι περισσότεροι ειδικοί πιστεύουν ότι τα νήπια εσωτερικεύουν τους κανόνες της γραμματικής χωρίς άμεση διδασκαλία. Τα νήπια δεν μπορούν να εξηγήσουν τους κανόνες αλλά μπορούν να τους χρησιμοποιήσουν.
- Για παράδειγμα, όταν τα παιδιά άρχισαν να χρησιμοποιούν την ομαλή σχέση ενικού-πληθυντικούς (πρόβατο-α, τρένο-α) συστηματικά τότε τείνουν να εφαρμόζουν αυτόν τον κανόνα σε όλα τα ουδέτερα ακόμα και όταν δεν χρησιμοποιείται έτσι (π.χ. πατώματα – «πατώματο») Η τάση αυτή ονομάζεται *υπεργενίκευση* ενός γλωσσικού κανόνα.
- Η διόρθωση αυτών των σφαλμάτων δεν είναι αναγκαία, καθώς τα παιδιά εκτίθενται στους ορθούς γλωσσικούς τύπους μέσω της μίμησης προτύπων και έτσι τους εσωτερικεύουν βαθμιαία (Πόρποδας, 1992).
- Η υπεργενίκευση εμφανίζεται να ακολουθεί τρεις φάσεις: *Πρώτο* το παιδί χρησιμοποιεί ορθά τον ανώμαλο τύπο. *Μετά* εσωτερικεύει ένα κανόνα, και τον υπεργενικεύει. *Τέλος*, το παιδί μαθαίνει και τον κανόνα και τις εξαιρέσεις του, γι' αυτό χρησιμοποιεί και τους ορθούς τύπους.

Σημασιολογική ανάπτυξη

- Η ανάπτυξη του σημασιολογικού τομέα αναφέρεται στη μάθηση του εννοιολογικού περιεχομένου της γλώσσας.
- Παθητικό και ενεργό λεξιλόγιο.
 - Παθητικό: οι λέξεις που καταλαβαίνει το παιδί.
 - Ενεργό/Παραγωγικό: οι λέξεις που παράγει -χρησιμοποιεί το παιδί.
- Από τα 3 – 5 έτη η γλωσσική ανάπτυξη φαίνεται να αναπτύσσεται ραγδαία: μέσος όρος αύξησης του λεξιλογίου της τάξης των 5 λέξεων το μήνα (Πόρποδας, 1992).
- Το καθημερινό λεξιλόγιο φτάνει τις 8000 με 14000 λέξεις στην ηλικία των 6 ετών.
- Υπάρχουν κάποιες κατηγορίες λέξεων τις οποίες τα νήπια δεν τις κατανοούν πλήρως Π.χ. τις λέξεις που δηλώνουν σχέσεις, όπως ανάμεσα ή μπροστά από και βαθύς ή επιφανειακός κλπ.
 - Συνήθως τα υπερεπεκτείνουν τις έννοιες των λέξεων, ενώ σπάνια κάνουν περιορισμούς στις έννοιες.

Πραγματολογική ανάπτυξη.

- Η πραγματολογική ανάπτυξη αναφέρεται στην μάθηση των κανόνων χρήσης της γλώσσας μέσα σ' ένα πλαίσιο επικοινωνίας ανάμεσα σε πραγματικούς ομιλητές.
- Κατά τη διάρκεια των 3-5 ετών, τα παιδιά εξοικειώνονται και χρησιμοποιούν διάφορα σενάρια ανάλογα με τις διάφορες περιστάσεις.
- Τα παιδιά ηλικίας 3-5 ετών δυσκολεύονται να περιγράψουν μια κατάσταση ή τις οδηγίες ενός παιχνιδιού σε έναν που δεν γνωρίζει την κατάσταση ή τις οδηγίες.
- Η γνώση του κατάλληλου σεναρίου για τη δεδομένη στιγμή διευκολύνει σημαντικά την επικοινωνία του παιδιού. Έτσι όταν ένα παιδί δεν έχει εξασκηθεί στη χρήση τέτοιων σεναρίων ή προέρχεται από διαφορετικό κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον η επικοινωνία γίνεται δυσκολότερη.
- Τα νήπια αποκτούν τις δεξιότητες της συνομιλίας πολύ γρήγορα. Από την ηλικία των 2 ετών τα παιδιά προσαρμόζουν τη γλώσσα τους ανάλογα με τα συγκεκριμένα πρόσωπα ή με τις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν.

Ο υποστηρικτικός ρόλος των παιδαγωγών στη γλωσσική ανάπτυξη των νηπίων (Bredenkamp & Copple, 1998).

- Είναι αναγκαίο τα φυσιολογικά παιδιά της Π.Η. να διδαχθούν με άμεσο τρόπο τη γλώσσα. Ωστόσο, οι παιδαγωγοί μπορούν να συμβάλουν με διάφορους τρόπους στον εμπλουτισμό του γλωσσικού περιβάλλοντος.
- Τα παιδιά μαθαίνουν τη γλώσσα με τη χρησιμοποίησή της.
- Τα νήπια θα εξασκήσουν τις γλωσσικές δεξιότητες σε κάθε ευκαιρία.
- Αρκετός χρόνος κάθε μέρα για ευκαιρίες αυθόρμητης ομιλίας μεταξύ των παιδιών καθώς παίζουν και εμπλέκονται σε διάφορες δραστηριότητες.
- Οι ενήλικες συνεχίζουν να προσφέρουν γλωσσικά πρότυπα για τα παιδιά χρησιμοποιώντας κατάλληλους γραμματικούς κανόνες, εισάγοντας νέο λεξιλόγιο και ρωτώντας και απαντώντας ερωτήσεις.

- Οι παιδαγωγοί μπορούν να εμπλουτίσουν το γλωσσικό περιβάλλον με την ανάγνωση βιβλίων, ιστοριών, και ποίησης στα παιδιά και έχοντας μια ποικιλία βιβλίων στη διάθεση των παιδιών για να τα κοιτάζουν.
- Παιγνίδια που μπορούν να διευκολύνουν τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού είναι τα εξής:
 - ενθαρρύνουμε τα παιδιά να πουν τις δικές τους ιστορίες και να μιλήσουν για τις ζωγραφιές και τις κατασκευές τους,
 - παίζοντας παιγνίδια μαντέματος,
 - παίζοντας παιγνίδια «δες και πές»,
 - τραγουδώντας,
 - χρησιμοποιώντας κούκλες,
 - προσφέροντας μια ποικιλία υλικών για να ενθαρρύνουμε το υποκριτικό παιγνίδι (κάνω σαν...).
- Άλλες δραστηριότητες που προάγουν τη γλωσσική ανάπτυξη είναι οι ομαδικές εργασίες που απαιτούν συνεργασία, όπως το χτίσιμο με τα τουβλάκια και το συμβολικό παιγνίδι.

Γενικά, λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι οι βασικότεροι τρόποι που μπορούν οι παιδαγωγοί να βοηθήσουν τα νήπια να μάθουν να χρησιμοποιούν σωστά τη γλώσσα είναι οι εξής:

- να δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να μιλήσουν,
 - να ακούσουν άλλα παιδιά να μιλούν,
 - να επεκτείνουν το λόγο των παιδιών συμπληρώνοντας κάποιες προτάσεις τους ώστε να ενθαρρύνεται η χρήση πιο επεξεργασμένου λόγου.
- Επίσης, ο παιδαγωγός οφείλει να γνωρίζει ποια στοιχεία της ομιλίας των παιδιών δεν χρειάζεται να διορθωθούν, επειδή είναι αναπτυξιακά (όπως ο εγωκεντρικός λόγος και η υπεργενίκευση), και ποια στοιχεία χρειάζονται εμπλουτισμό μέσω μαθησιακών δραστηριοτήτων (π.χ. λεξιλόγιο, χρήση χωρικών εννοιών, όπως πάνω, κάτω, γύρω).
 - Η ικανότητα να εξωτερικεύουν σκέψεις και συναισθήματα, επιτρέπει στα παιδιά ν' αναπτύσσουν νέες κοινωνικές στρατηγικές και να συμμετέχουν με τους άλλους, με πολλούς τρόπους.

Η γλώσσα του δασκάλου-παιδαγωγού (Fontana, 1996).

- Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος πρέπει να είναι αρκετά προσιτή, ώστε να τους επιτρέπει να παρακολουθήσουν τα λεγόμενα του, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να περικλείει αρκετές νέες λέξεις και γλωσσικές έννοιες.
- Πολλοί δάσκαλοι δεν εκπληρώνουν την πρώτη και βασικότερη από αυτές τις απαιτήσεις. Με άλλα λόγια χρησιμοποιούν μια τυποποιημένη μορφή γλώσσας που δεν λαμβάνει υπόψη την αδυναμία των παιδιών να κατανοήσουν αυτό που λέγεται.
 - Δείχνουν ανίκανοι να παρουσιάσουν στα παιδιά τον καινούριο όρο με τον τρόπο που να τον συνδέει με την εμπειρία και το επίπεδο της κατανόησής του.
 - Ένα εξίσου συχνό λάθος των Δ είναι να νομίζουν ότι τα παιδιά αποδίδουν σε μία λέξη το ίδιο νόημα που έχει και για το Δ, επειδή τα παιδιά δείχνουν ότι «ξέρουν» μια λέξη. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για αφηρημένες έννοιες καθώς και για όρους που η έννοιά τους είναι πάντοτε σχετική (έννοιες χρόνου, χώρου, μαθηματικών).
 - Αντίστροφα πολλές παρεξηγήσεις μπορούν να δημιουργηθούν, αν ο Δ προεξοφλήσει ότι μια ανικανότητα του παιδιού να εκφραστεί με λόγια σημαίνει έλλειψη κατανόησης.

Οι ερωτήσεις του δασκάλου (Fontana, 1996)

- Το ποσοστό ερωτήσεων του δασκάλου προς το μαθητή ποικίλει ανάλογα με την ηλικία του παιδιού, το μάθημα και διδακτικό στυλ.
- Φαίνεται όμως ότι το 40 με 60% των γλωσσικών ανταλλαγών μεταξύ Δ και παιδιών παίρνει τη μορφή ερωτήσεων εκ μέρους του πρώτου, που θέτει ερωτήσεις με μέση συχνότητα **μία ερώτηση κάθε 70''**.
- Η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτήσεων αυτών είναι **πραγματολογικού, ανακλητικού τύπου**. Ζητείται απλά από τα παιδιά να επιστρέψουν στον Δ την πληροφορία με την ακριβή μορφή που την έλαβαν.
- Ελάχιστες ερωτήσεις καλούν τα παιδιά να δώσουν αξιολογικές απαντήσεις κι ακόμη λιγότερες ανήκουν στον αφετηριακό τύπο (εισάγουν νέα γνώση και ζητούν από το παιδί να απαντήσει πρωτότυπα). Οι περισσότερες από τις πραγματολογικές ερωτήσεις απαντώνται από τον ίδιο το Δ.
- Το υψηλό ποσοστό των πραγματολογικών ερωτήσεων δείχνει ότι μόνο σε λίγες περιπτώσεις χρησιμοποιείται η γλώσσα για να παρακινήσει τα παιδιά να σκεφτούν και να αναπτύξουν τις δυνατότητες της γλωσσικής τους έκφρασης.
- Εάν ο Δ ζητά από την τάξη μια πραγματολογική αποστήθιση αντί για αξιολόγηση ή δημιουργική σκέψη, το παιδί θα θεωρεί ότι η εκπαίδευση δεν ενδιαφέρεται για την ικανότητά του να προχωρήσει πέρα από τη δοσμένη πληροφορία αλλά μόνο για την απομνημόνευση.

Διάλεκτοι και προφορές (Fontana, 1996)

- Στον τομέα των διαλέκτων και των προφορών οι ενήλικοι συχνά δεν καταφέρνουν να ξεχωρίσουν ποιες όψεις της ομιλίας του παιδιού δείχνουν άγνοια της γλώσσας και ποιες αποτελούν απλώς σημάδι μιας κοινωνικής ταυτότητας.
- Αυτές οι τελευταίες γλωσσικές συνήθειες μπορεί να είναι λανθασμένες από την άποψη της επίσημης ελληνικής, αλλά τα παιδιά τις υιοθετούν, όχι επειδή δεν ξέρουν το σωστό, αλλά επειδή τα κάνουν πιο αποδεκτά στην οικογένεια και το φιλικό του περιβάλλον.
- Όταν ο Δ λογοκρίνει αυτά τα γλωσσικά ήθη, κινδυνεύει να προκαλέσει τη σύγκρουση σπιτιού- σχολείου, μια σύγκρουση στην οποία οι αξίες του σχολείου και του σπιτιού μπαίνουν σε έντονη αντιπαράθεση και το παιδί καλείται να διαλέξει ανάμεσα στα δύο.
- Το νηπιαγωγείο πρέπει να διδάσκει τον σωστό τρόπο ομιλίας, αλλά παράλληλα πρέπει να αναγνωρίζει ότι τα παιδιά είναι πρόθυμα να μάθουν και τον τρόπο αυτό και τη δική τους διάλεκτο, και να χρησιμοποιούν όποιο από τα δύο τους φαίνεται πιο κατάλληλο στην κάθε περίπτωση.

Τέλος Ενότητας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης